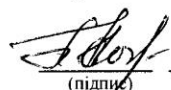

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин (№ 605)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

 Носач І. І.
(підпис) (ініціали та прізвище)

« 31 » 08 2021 р.

**СИЛАБУС ОBOB'ЯЗKОВОЇ
HABЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Виробнича практика
(назва навчальної дисципліни)

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини»
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма: «Міжнародна економіка»
(найменування освітньої програми)

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Силабус введено в дію з 01.09.2021 року

Харків – 2021 р.

Розробник: Попов О.С., доцент кафедри 605, к.е.н.
(прізвище та ініціали, посада, наукова ступінь та вчене звання)

(підпис)

Силабус навчальної дисципліни розглянуто на засіданні кафедри економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин (605)

Протокол № 3 від «29» вересня 2021 р.

Завідувач кафедри д.е.н., професор
(наукова ступінь та вчене звання)

(підпис)

І.О. Давидова
(ініціали та прізвище)

Погоджено з представником здобувачів освіти:

(підпис)

О.О. Воробішко
(ініціали та прізвище)

1. Загальна інформація про викладача

Попов Олександр Сергійович, к.е.н., доцент кафедри 605. Працює в університеті з 2009 року, останніми роками викладає наступні дисципліни:

для бакалаврів:

- економіка підприємства;
- міжнародна економіка;
- брендинг;
- основи економічної теорії;

для магістрантів:

- міжнародні стратегії економічного розвитку;

- економіка європейського союзу;

- управління економічним розвитком.

Напрями наукових досліджень: участь України у міжнародних економічних відносинах, методологія оцінювання участі країн у міжнародних економічних відносинах.

2. Опис навчальної дисципліни

Семестр, в якому викладається дисципліна – 6 семестр.

Обсяг дисципліни: 3 кредити ЄКТС / 90 годин.

Форми здобуття освіти– денна, дистанційна.

Дисципліна обов'язкова.

Види навчальної діяльності – самостійна робота здобувача.

Види контролю – підсумковий (семестровий) контроль (залік).

Мова викладання – українська.

Необхідні обов'язкові попередні дисципліни (пререквізити) – міжнародні економічні відносини, міжнародна безпека України, економічний аналіз, міжнародний маркетинг.

Кореквізити – міжнародна економіка, економіко-математичні моделі в управлінні та економіці.

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: поглиблення та закріплення теоретичних знань та практичних навичок отриманих студентами в процесі вивчення певного переліку освітніх компонент освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини», безпосередньо в установі, організації або на підприємстві з організаційним процесом і технологічним циклом виробництва товарів або надання послуг.

Завдання: забезпечити формування професійних вмінь та навиків

майбутніх фахівців у сфері міжнародних економічних відносин, які мають володіти теоретичними знаннями, сучасним економічним мисленням і прикладними навичками, необхідними для розв'язання завдань та проблем реалізації міжнародних зв'язків суб'єктів міжнародних економічних відносин у сферах авіації, космонавтики, машинобудування, інформаційних технологій, а також в суміжних галузях.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **компетентностей**:

1) загальні:

- Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

- Здатність формування світогляду, розвитку людського буття, суспільства і природи, духовної культури, враховувати процеси соціально-політичної історії України у професійній діяльності.

- Здатність навчатися та бути сучасно навченим.

- Здатність планувати та управляти часом.

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

- Здатність математично оцінювати, обґрунтовувати прийняття рішень в сфері економіки та прогнозувати ефективність результатів.

- Здатність здійснювати аналіз і систематизацію інформації щодо стану і перспектив розвитку на національному та міжнародному рівнях.

- Здатність приймати ефективні управлінські рішення для досягнення поставленої мети щодо забезпечення сталого розвитку.

- Здатність володіти навичками презентації результатів власної роботи, наукового та практичного матеріалу.

- Здатність усної та письмової комунікації державною мовою на відповідному науковому та професійному рівні.

- Здатність використовувати різноманітні методи, зокрема сучасні інформаційні та комунікаційні технології, для ефективного спілкування на професійному та соціальному рівнях.

- Здатність відповідального ставлення до виконуваної роботи, самостійно приймати рішення, досягати поставленої мети з дотриманням вимог професійної етики.

- Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

2) спеціальні (фахові):

- Здатність застосовувати базові знання у сфері міжнародних економічних відносин з використанням нормативно-розпорядчих документів, довідкових матеріалів.

- Здатність до абстрактного мислення щодо функціонування складних економічних систем.

- Здатність здійснювати комплексний аналіз та моніторинг кон'юнктури світових ринків, оцінювати та вміти адаптуватися до змін міжнародного середовища
- Здатність демонструвати стійке розуміння особливостей функціонування середовища міжнародних відносин та моделей економічного розвитку.
- Здатність демонструвати знання базових категорій та новітніх теорій, концепцій, технологій і методів у сфері міжнародних економічних відносин з урахуванням їх основних форм.
- Знання теоретичних основ та практичних навичок оцінювання й аналізу безпекової компоненти міжнародних економічних відносин.
- Здатність підтримувати належний рівень економічних знань та постійно підвищувати свій професійний рівень.
- Здатність відтворювати теоретичні знання щодо функціонування міжнародних економічних відносин.
- Здатність здійснювати економічний, стратегічний аналіз та оцінку зовнішньоекономічної діяльності підприємств та держав в цілому.
- Здатність до розробки і впровадження сукупності практичних заходів щодо організації зовнішньоекономічної діяльності підприємства.
- Здатність до вивчення та прогнозування кон'юнктури зовнішніх ринків, розрахунку їх місткості, визначення прогнозних показників експорту, аналізу поведінки споживачів і конкурентів, а також конкурентного середовища.
- Здатність здійснювати аналіз міжнародної економіки як системного комплексу взаємовідносин суб'єктів та процесів регіоналізації світогосподарських зв'язків із використанням сучасних інформаційних технологій.

Програмні результати навчання:

- Усвідомлювати необхідність навчання, дотримуватися принципів безперервного розвитку та постійного самовдосконалення; прагнути професійно зростати, проявляти толерантність та готовність до інноваційних змін.
- Мислити креативно та критично, мати навички тайм-менеджменту, критично оцінювати наслідки продуктованих ідей.
- Демонструвати навички письмової та усної комунікації державною та іноземними мовами, фахово використовувати економічну термінологію.
- Використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології, програмні пакети загального і спеціального призначення.
- Демонструвати абстрактне мислення, застосовувати методології дослідження, виявляти, окреслювати та формалізувати проблеми; систематизувати й упорядковувати отриману інформацію; формулювати висновки і розробляти рекомендації з метою адаптації до нової ситуації з урахуванням особливостей національного і міжнародного середовища.
- Досліджувати економічні явища та процеси у міжнародній сфері на основі розуміння категорій, законів виділяючи й узагальнюючи тенденції, закономірності функціонування та розвитку світового господарства з урахуванням причинно-наслідкових та просторово-часових зв'язків.

- Володіти навичками самоаналізу (самоменеджменту), бути критичним і самокритичним, розуміти детермінанти впливу на спілкування з представниками інших бізнес-культур та професійних груп різного рівня (з фахівцями з інших галузей знань/видів діяльності) на засадах цінування різноманітності, мультикультурності та поваги до них.

- Планувати, організовувати, мотивувати, оцінювати та підвищувати результативність колективної праці, здійснювати дослідження в групі під керівництвом лідера, з урахуванням вимог та особливостей сьогодення в умовах обмеженості часу.

- Застосовувати набуті знання, розуміти предметну область та професію на практиці, бути відкритим до застосування знань з урахуванням конкретних ситуацій.

- Здійснювати комплексний аналіз складних економічних систем, зіставляти та порівнювати їх складові, оцінювати й аргументувати результативність їх функціонування.

- Ідентифікувати, обговорювати та бути учасником ділових міжнародних організаційно-правових відносин, обґрунтовувати власну думку щодо конкретних умов реалізації форм МЕН на мега-, макро-, мезо- і мікрорівнях.

- Розуміти та застосовувати базові знання основних нормативно-правових актів і довідкових матеріалів, чинних стандартів і технічних умов, інструкцій та інших нормативно-розпорядчих документів у сфері міжнародних економічних відносин.

- Ідентифікувати та виокремлювати особливості функціонування середовища міжнародних відносин та моделей економічного розвитку.

- Обґрунтовувати вибір і застосовувати інформаційно-аналітичний інструментарій, економіко-статистичні методи обчислення, складні техніки аналізу та методи моніторингу кон'юнктури світових ринків, ілюструвати і презентувати результати оцінювання, підсумовувати та розробляти рекомендації, заходи з адаптації до змін міжнародного середовища.

- Володіти базовими категоріями, новітніми теоріями, концепціями, технологіями та методами у сфері міжнародних економічних відносин з урахуванням їх основних форм, зокрема: міжнародної торгівлі товарами та послугами, міжнародного руху капіталу, міжнародних валютно-фінансових та кредитних відносин, мобільності людських ресурсів, міжнародного трансферу технологій.

- Усвідомлювати необхідність навчання впродовж усього життя з метою поглиблення набутих та здобуття нових фахових знань.

- Застосовувати набуті знання щодо фактів, методів, правил і принципів функціонування МЕН у конкретних практичних ситуаціях.

4. Зміст навчальної дисципліни

Послідовність розділів/етапів проведення навчальної практики:

1. Організаційний етап:

- Проведення загальних організаційних зборів практикантів.
- Проведення інструктажу з техніки безпеки та охорони праці.
- Видача індивідуального завдання практикантам.

При видачі завдання враховується обрана практикантом база практики. Вибір в якості бази практики конкретного підприємства, яке відповідає вимогам проходження практики (здійснює зовнішньоекономічну або міжнародну діяльність), передбачає глибоке аналітичне дослідження його господарської діяльності. За умов проходження практики на базі Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», зокрема кафедри економіки маркетингу та міжнародних економічних відносин, тематика завдання має відповідати тематиці кафедральних наукових досліджень з акцентом на розкриття фактів, методів, правил і принципів функціонування міжнародних економічних відносин у конкретних практичних ситуаціях. Перевага надається вибору такої теми дослідження здобувача, яка б корелювала з тематикою його майбутньої кваліфікаційної (бакалаврської) роботи.

Загальний обсяг роботи здобувачів: 4 години.

Види робіт, що належать до самостійної роботи здобувачів: аналіз та систематизація отриманої інформації.

2. Дослідницько-практичний етап: аналіз діяльності підприємства (установи, організації, закладу):

1. Загальна характеристика підприємства (установи, організації, закладу) та організаційна структура:

1.1. Організаційно-правова основа діяльності підприємства (установи, організації, закладу), коротка історична довідка про діяльність підприємства, установчі документи, порядок створення підприємства.

1.2. Основні функції, види, напрямки діяльності підприємства (тематика наукових досліджень для закладу освіти).

1.3 Організаційна структура підприємства та її відповідність виробничому процесу. Особливості системи управління. Організаційна структура управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Функції основних управлінь та відділів. Взаємозв'язок і підпорядкованість підрозділів підприємства, в тому числі зовнішньоекономічних служб з іншими відділами (підрозділами).

1.4 Характеристика процесу виробництва.

1.5 Короткострокові і довгострокові цілі розвитку підприємства (установи, організації, закладу).

Загальний обсяг роботи здобувачів: 20 годин.

Види робіт, що належать до самостійної роботи здобувачів: аналіз та систематизація отриманої інформації.

2. Аналіз ефективності діяльності підприємства (установи, організації, закладу)

2.1 Для підприємств: основні показники фінансово-господарської

діяльності в динаміці 2-3 років. Аналіз динаміки виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг). Аналіз структури та асортименту продукції (робіт, послуг). Аналіз прибутку динаміка складу і структури. Аналіз показників майнового стану, ліквідності та платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності. Аналіз показників ділової активності, ринкової активності (для акціонерних товариств) зокрема.

2.2 Для закладу освіти: Аналіз тематики наукових досліджень кафедри, їхньої мети і призначення, вихідних даних для проведення досліджень, вимог, очікуваних результатів. Розкриття актуальності обраної теми власного наукового дослідження, виявлення та порівняння підходів до її проблематики, характеристика наявних методологічних підходів до відповідних критеріїв ефективності розвитку, управління, функціонування тощо, виявлення факторів ризику та безпекової компоненти.

Загальний обсяг роботи здобувачів: 20 годин.

Види робіт, що належать до самостійної роботи здобувачів: аналіз та систематизація отриманої інформації.

3. Аналіз маркетингової діяльності підприємства на зовнішніх ринках.

3.1 Для підприємств: Характеристика конкурентної позиції підприємства. Місткість та сегменти ринку, де працює підприємство, критерії сегментації. Основні конкуренти та конкурентоспроможність продукції підприємства.

3.2 Характеристика основних ринків збуту, основні споживачі. Основні постачальники (кількість постачальників, ступінь конкуренції між ними).

3.3 Формування стратегії маркетингу, оцінка (розробка) бюджету маркетингу. Складові програм маркетингу з основних видів продукції (послуг), які експортуються (імпортуються): вибір цільових ринків і сегментів, диференціація продукції (послуг) та ін. Оцінка варіантів стратегії проникнення товарів на зарубіжні ринки.

3.4 Комплекс маркетингових комунікацій (реклама, стимулювання збуту, пропаганда, особистий продаж), механізм формування бюджету маркетингових комунікацій.

3.2. Для закладу освіти: вибір та проведення відповідних маркетингових досліджень у розрізі обраної теми, які могли б продемонструвати вміння здобувача застосовувати відповідний інформаційно-аналітичний інструментарій, економіко-статистичні методи обчислення, складні техніки аналізу та методи моніторингу кон'юнктури світових ринків, ілюструвати і презентувати результати свого оцінювання, підсумовувати та розробляти рекомендації.

Загальний обсяг роботи здобувачів: 20 годин.

Види робіт, що належать до самостійної роботи здобувачів: аналіз та систематизація отриманої інформації.

4. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

4.1. Для підприємств: дослідження умов функціонування на зовнішніх ринках: можливості та проблеми, рівень конкуренції, ризику. Оцінка експортного потенціалу підприємства. Аналіз якості експортної продукції.

Аналіз товарної та географічної структури експорту та імпорту підприємства та її динаміки. Аналіз впливу результатів зовнішньоекономічної діяльності на прибуток підприємства. Особливості підготовки та укладання зовнішньоторговельних угод та їх виконання.

4.2. Для закладу освіти: визначення орієнтирів та перспектив тематичного розвитку в умовах викликів глобальної економічної турбулентності та функціонування складних соціально-економічних систем, розробка рекомендацій щодо шляхів удосконалення відповідних міжнародних процесів.

Загальний обсяг роботи здобувачів: 20 годин.

Види робіт, що належать до самостійної роботи здобувачів: аналіз та систематизація отриманої інформації.

3. Аналіз виконаних завдань:

- Пропозиції практиканта.
- Формування висновків.

Загальний обсяг роботи здобувачів: 10 годин.

Види робіт, що належать до самостійної роботи здобувачів: формування пропозицій та висновків на основі отриманої у ході дослідницько-практичної роботи інформації.

4. Оформлення результатів навчальної практики:

- Оформлення звіту з проходження практики.
- Захист практики.

Загальний обсяг роботи здобувачів: 6 годин.

Види робіт, що належать до самостійної роботи здобувачів: підготовка до захисту практики.

6. Методи навчання

Словесні, наочні, практичні.

7. Методи контролю

Підсумковий (семестровий) контроль (залік).

8. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують здобувачі

Під час складання підсумкового контролю студент має можливість отримати максимум 100 балів.

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

Після закінчення терміну практики студенти звітують про виконання програми практики.

Форма звітності студента за практику – це подання звіту (щоденника) практики, що містить графік проходження практики, письмовий звіт, підписаний відгук про проходження практики безпосередньо керівником бази практики.

Звіт подається на рецензування керівнику практики від університету.

Звіт має містити відомості про виконання студентом усіх розділів/етапів програми практики, висновки та пропозиції, список використаних джерел тощо.

Залік з практики приймає керівник практики від ВНЗ.

Процес оцінювання знань студентів включає:

- перевірку керівниками практики звіту з практики;
- захист звіту студентом.

Під час захисту оцінюються:

- повнота виконання програми практики;
- рівень відповідей студента на запитання.

Результат заліку за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість і в залікову книжку студента за підписом керівника практики.

Студент, який не виконав програму практики без поважних причин, відрховується з навчального закладу.

Оцінка «зараховано» (90-100 балів)

Студент виявляє глибокі і міцні знання відповідно до вимог навчальної програми. Вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію. Вміє застосовувати теоретичні положення під час вирішення практичних завдань. Використовує набуті знання і вміння для прийняття рішень у стандартних і нестандартних ситуаціях. Студенту властивий високий рівень компетентності. Переконливо аргументує відповіді, відстоює власну позицію щодо питань, які розглядаються.

Оцінка «зараховано» (75-89 балів)

Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу. Вміє застосовувати набуті знання та вміння для вирішення практичних завдань, але допускає окремі неточності. Студент характеризується достатнім рівнем компетентності. У відповіді прослідковується порушення принципу систематичності і логічності викладу навчального матеріалу.

Оцінка «зараховано» (60 - 74 балів)

Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, який визначається як мінімально допустимий. Бачить навчальну дисципліну як нагромадження випадкових і не пов'язаних між собою тем. Деякі практичні навички роботи не сформовані. У своїх міркуваннях не здатен аналізувати окрему тему дисципліни у контексті інших тем і виражати взаємозв'язок між ними.

Оцінка «не зараховано» (0 -59 балів)

Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну його частину. Він спроможний висвітлити лише окремі питання, не вміючи їх аргументувати чи пояснити. Цілісність розуміння матеріалу з

дисципліни відсутня. Необхідні практичні навички не сформовані. Відзначається низьким рівнем компетентності. Його участь у навчальному процесі є пасивною, відповіді в більшості є невірними або дуже поверховими і обмежуються механічним засвоєнням програми навчальної дисципліни.

9. Політика навчального курсу

Самостійна робота включає в себе дослідження окремих питань для подальшого використання матеріалу для складання звіту з практики.

Під час підсумкового контролю викладач оголошує загальну кількість накопичених студентом балів. Присутність всіх студентів на заліку – обов'язкова.

Студенти, які за результатами підсумкового контролю отримали незадовільні оцінки можуть повторно скласти їх згідно графіку ліквідації академічної заборгованості.

Відповідно до положення «Про порядок перезарахування навчальних дисциплін і визначення академічної різниці в Національному аерокосмічному університеті ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»» заохочується отримання студентами неформальної освіти, результати якої відповідно до цього положення Університет може визнати.

Політика щодо академічної доброчесності. Здобувач вищої освіти діє відповідно Положенню Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» «Про академічну доброчесність».

Учасники освітнього процесу у своїй академічній діяльності мають дотримуватись загальноприйнятих морально-етичних норм і правил поведінки, а також:

- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей), за винятком випадків, коли такі завдання передбачають групову роботу;

- посилатися на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримуватись норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надавати достовірну інформацію про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації;

За порушення академічної доброчесності учасники освітнього процесу можуть бути притягнені до академічної відповідальності.

10. Методичне забезпечення

Електронний ресурс, на якому розміщено навчально-методичний комплекс дисципліни:

- http://library.khai.edu/library/fulltexts/doc/_001D7_Praktika2.pdf;

- http://library.khai.edu/library/fulltexts/doc/_01D_Persha.pdf.

11. Рекомендована література

Базова

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс] - режим доступу: <https://smida.gov.ua/>.
3. Eurostat [Електронний ресурс] - режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>
4. Стратегія розвитку Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» на 2020-2030 роки [Електронний ресурс] - режим доступу: <https://khai.edu.ua/university/universitet-sogodni2/strategiya-rozvitku-universitetu/>.
5. Кудрицька, Ж. В. Економічна ефективність сталого розвитку підприємств авіаційної галузі : [монографія] / Ж. В. Кудрицька, О. В. Апарова, В. В. Жебка. - Київ : Логос, 2012. - 464 с.
6. Мазаракі, А. А. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація) / А. А. Мазаракі. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010.
7. Горюнова Є. О. Євроінтеграція: навч. посіб. / Є. О. Горюнова. - К.: Академвидав, 2013. - 224 с.
8. Міжнародні організації: навч. посіб. / За ред. О. С. Кучика. 2-ге вид., перероб і доп. - К.: Знання, 2007. - 749 с.
9. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / К. В. Ізмайлова. – 2-е вид., стереотип. – К. : МАУП, 2001. – 152 с.
10. Афанасьєв М. В., Білоконенко Г. В. Економічна діагностика. Навчально-методичний посібник. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007.- 296 с.
11. Мазаракі А.А. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація). - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010.
12. Калініна, О.М. Стратегічне управління: навч. посіб. / О. М. Калініна, І. О. Гончар; М-во освіти і науки України, Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського "Харк. авіац. ін-т". - Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського "Харк. авіац. ін-т", 2016. - 80 с.

Допоміжна

1. Планування діяльності підприємства: Навч. посібник / За заг. ред. В.Є. Москалюка. - К.: КНЕУ, 2005. - 348 с.
2. Пономаренко, В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. - Х. : ІНЖЕК, 2003. - 328 с.
3. Міжнародні відносини та зовнішньоекономічна діяльність / Т. Зінчук, І. Горбачева, О. Ковальчук, Н. Куцмус, Т. Усюк, П. Пивовар, В. Данкевич, О. Прокопчук. – К: Центр навчальної літератури, 2019. - 512 с.